УДК 168.522.001.8

КУЛЬТУРОТВОРЧЕ БУТТЯ: ФУНКЦІЇ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ

ВОЛОДИМИР ФЕДЬ,
доктор філософських наук, професор Слов'янського державного педагогічного університету

У статті розглядається проблема визначення функцій культуротворчого буття, досліджується їх природа та взаємодія. Подано авторське розуміння загальних принципів розвитку культуротворчого буття, які безпосередньо пов'язуються з його функціональним розвитком.

Ключові слова: *культуротворчість, буття, функція, принцип, світогляд, діяльність.*

Постановка проблеми та стан її вивчення. Проблема функціонального розвитку культуротворчого буття та найбільш загальних принципів та закономірностей розвитку цього буття на сьогодні виступає недостатньо розробленою. Дотичними до цієї теми виступають окремі публікації та ґрунтовні розробки сучасних вітчизняних учених, у яких проблема культуротворчості постає як царина свободи та вибору людини (Л. Губерський), як її екзистенціальне самовизначення (С. Пролєєв), як гарант розвитку національної культури (В. Суханцева), як прояв життєтворчості (Н. Хамітов). В. Леонтьєва найбільш послідовно аналізує культуротворчість та розглядає її як процесуальне буття ціннісно-смислового універсуму та як "буття-в-культурі".

Вагомий внесок у вивчення методологічних основ світогляду та світоглядних засад української культури здійснили сучасні українські вчені А. Азархін, В. Бітаєв, Я. Боровський, М. Бровко, В. Горський, В. Діденко, Л. Димитрова, В. Лук'янець, І. Надольний, Ю. Писаренко, В. Табачковський, Н. Тарасенко, у роботах яких розкрито проблеми історичних вимірів світогляду, гуманістичного світосприйняття, наукового світогляду, світоглядних аспектів культури, принципів творчої діяльності та ін.

Проте параметри функцій та загальних принципів розвитку культуротворчого буття *не* досліджувались у взаємообумовленості своїх складових в українському контексті. Генеза світоглядних парадигм культуротворчого буття в українських вимірах висвітлена недостатньо як у вітчизняній, так і в зарубіжній філософській та культурологічній думці. Осмислення взаємозв'язку цих параметрів дозволяє знайти вихід людини й українського соціуму із кризового стану. Західноєвропейська, російська та українська гуманітаристика накопичила важливий теоретичний потенціал, щоб упритул наблизитись до постановки проблеми культуротворчого буття в різних національно-культурних аспектах його існування.

Отже, **мета** статті полягає у формуванні нових методологічних і загальнотеоретичних підходів дослідження культуротворчих процесів і дослідженні культуротворчого буття з точки зору визначення функцій та загальних принципів розвитку.

Виклад основного матеріалу. Проблема функцій культуротворчого буття тісно пов'язана з його структурною організацією та випливає з реалізації діяльнісно-процесуального потенціалу культури.

Функції культуротворчого буття органічно пов'язані з функціями культури. Якоюсь мірою функції культуротворчого буття випливають та перехрещуються з функціями культури. Якщо виділити такі функції культури, як адаптаційна, інформаційно-знакова, пізнавальна, ціннісна, комунікативна, морально-духовна, нормативно-регулятивна, то можна побачити, що в них певною мірою віддзеркалюються функції культуротворчого буття. Проте застосування методу парадигмального проектування дозволяє виявити ряд специфічних функцій культуротворчості як буття людини в культурі. Якщо функції культури здебільшого спрямовуються на передачу знань і творчість проектує людину у напрямок, вивірений традицією, то функції культуротворчого буття виходять за ці межі та відображають інноваційний потенціал культури саме як онтологічну присутність буття людини в культурі.

Функції культуротворчого буття мають цільову константу своєї визначеності як сталий орієнтир культуротворчості людини. Виходячи з того, що культуротворче буття висвітлює суто людську специфіку існування у світі - творче ставлення до навколишньої дійсності, можна зазначити: цілепокладання в діяльності має явний характер, що визначає функції культуротворчого буття, а варіативність творчої діяльності розкриває неявне цілепокладання, що суттєво збагачує практичну реалізацію цих функцій.

Зокрема, можна виділити такі функції:

а) *креативна функція* - пов'язана з творчим началом у культурі - це принципова установка на новаторство, що дозволяє створити якісно новий зміст і форму в різноманітті культурних процесів, боротьба з епігонством та зародження нових парадигм. Креативна функція виражається на різних етапах творчої діяльності людини, яка спрямована на вихід із меж усталеної традиції.

Від давніх часів до сьогодення розуміння природи творчості в культурі змінювалось, проте незмінною залишалась її основоположна роль. Спектр

PDF создан испытательной версией pdfFactory Pro www.pdffactory.com

цього розуміння розподілився в доволі широких межах, від сили, дарованої Богом (Аліпій) до деконструкції інформаційних потоків (Ж. Дерріда).

Семантика слова "культуротворчість" передбачає творення культури як світоглядно-ціннісного універсуму. Творчість передбачає формально-змістовний світоглядний етап осмислення навколишнього світу та зміну цих формальних і змістовних характеристик простору та часу в діяльнісній сфері конкретних культурно-історичних умов.

Культура через творчість та співтворчість дозволяє подолати рутину сірого повсякдення як абсурдності людського існування й надає можливість людині "бути", тобто жити в автентичному світі духовних цінностей культури.

Культуротворче буття, будучи специфічним способом існування людини у світі, спирається на присутність у цьому існуванні через фактичність події. Подія засвідчує присутність людини в культурі та розуміється через акт творчості. Тільки творчість переривае коло змінюваності подій і фіксує тут-буття. Отже, творчий акт є подієвістю виробництва ціннісного світу культури. І в цьому плані з розвитком матеріального виробництва та зародженням ідеології споживання виникає протиріччя між матеріальною й духовною складовою цієї подієвості культурного буття.

Креативна функція культуротворчого буття будучи основоположною безпосередньо пов'язана з іншими функціями;

б) *інтеграційно-диференційна функція* - передбачає діалектичне об'єднання в цілісний духовний світ культуротворчого буття різних людей, які становлять певну історичну цілісність, та їх диференціацію на основі соціальних, етнічних, світоглядних ознак. Розквіт культурної епохи спричинює інтеграцію людей та нівелювання ознак диференціації, а занепад, навпаки, - посилення тенденцій розмежування й структурування суспільства. Криза світоглядної парадигми викликає розмежування ідеалів усередині єдиної свідомості, що призводить до розколювання свідомості й кризи особистості.

Із розвитком історичного часу провідна парадигма переосмислюється, що сприяє новій інтеграції та диференціації культуротворчого буття. Інтеграція в цілісний соціокультурний суб'єкт можлива на основі усвідомлення спільної мети та спільної картини світу, загальних способів розв'язання життєвих проблем, цілісності культурного часу й простору. Диференціація обумовлюється факторами розмежування цих основ;

в) *рефлексивно-когнітивна функція* - здатність людини до осмислення й пізнання духовного досвіду своїх попередників та визначення власного місця й ролі в культуротворчому бутті. Культура людини формується на основі пізнання традиції та засвоєння провідної парадигми, яка репрезентує спільний для певної культурної епохи стиль мислення, світобачення та світопізнання;

г) *аксіологічна функція* - вироблення в межах однієї світоглядної парадигми специфічної ціннісно-ієрархічної системи, яка ґрунтується на основі таких цінностей, що виступають найбільш загальними світоглядними орієнтирами для кожної людини та беруть безпосередню участь у формуванні її культурного поля як співвідношення оцінних структур. Цінності є не фактичними, а значущими для фактичної наповненості (подієвості) людського життя;

д) *нормативно-регулятивна функція* - відіграє роль матриці, яка встановлює, диктує та задає зміст і форму світоглядній парадигмі на основі певних норм, канонів, правил, настанов, зразків, моделей, традицій, що виражають культуротворче буття у свідомості та поведінці людини;

е) *виховна функція* - фокусування всіх попередніх функцій культуротворчого буття й передбачення практичної діяльності певного соціокультурного середовища з формування й розвитку морально-естетичних цінностей та норм людини, яка вступає в суб'єкт-суб'єктні (діалогічні, творчі) відносини зі світом.

Функції культуротворчого буття пов'язані між собою за фундаментальними законами діалектики й можуть розвиватися за певними принципами, які розглянемо детальніше.

1. Принцип ***адекватності*** виконує онтологічну відповідність: можливого - наявному. Основоположну роль в адекватності культуротворчості відіграє тотожність. Починаючи з Аристотеля, буття органічно пов'язується із законом тотожності - воно постає та зникає разом із тотожністю.

Важливо підкреслити думку Аристотеля про пріоритет буття дійсного перед буттям можливим, зауважуючи, що буття, невинищуване й необхідне, можна віднести лише до сфери буття в дійсності. Воно ніколи не є даним як буття в можливості, потенційне буття [1, с. 24].

Культуротворче буття охоплює матеріальну й духовну адекватність людини - світу, людини - культури. Якщо адаптація передбачає пристосування до певних умов, ціною чого може стати втрата власного ціннісного світу, то адекватність виражає цілепокладання цієї адаптації (чи є вона необхідною?) не з позиції цілей та наслідків окремої людини, а з позиції соціуму та історичного розвитку нації.

Адекватність виражає реальність буття: з одного боку, усе, що існує, виникло недаремно, воно є адекватним наявному, а з іншого, культуротворчість передбачає адекватність духовно-моральним джерелам, інакше - наявність тоталітаризму, геноциду, тобто суттєва неадекватність логіці культуротворчого буття. У поєднанні з функцією творчості адекватність постає в просторі-часі не як констатація, а набуває процесуального характеру.

Світоглядні парадигми виражають адекватні зразки постановки та розв'язання світоглядних проблем таким конкретним (природним, соціальним, національним, індивідуальним) умовам існування, як тут-буття людини. Специфічна особливість цього процесу полягає в тому, що адекватність певною мірою гарантує сталий розвиток там-буття людини, тобто спрямоване не тільки в теперішнє, а й у майбутнє, несе у собі певний потенціал змін. Бути адекватним собі самому - означає прийняти на себе певні суспільні обов'язки, а у вищому смислі - пізнати свою Самість.

Соціальне та особисте буття завжди є адекватним реальному, що через належне моделює культуротворчість, актуальну в певний часовий відтинок у конкретному природно-кліматичному ареалі. Адекватність у просторовому вимірі виражається відповідно до культурних форм (матеріальності культури)

PDF создан испытательной версией pdfFactory Pro www.pdffactory.com

просторового виміру природного середовища, де вони існують. У культурі ніщо не виникає несподівано, тому адекватність у часовому вимірі полягає у відповідності з тими світоглядними парадигмами, які існують у межах конкретного часового відрізку, а неадекватність говорить про те, що на певному етапі парадигми та традиції є або невідповідними та "відмираючими", або пройшли надто незначний проміжок часу для їх осмислення та засвоєння.

2. Принцип ***уречевленості***. Культуротворче буття виражає своєрідний для кожної національної культури механізм переходу "чистого буття" в "наявне буття" як уречевлення світоглядних парадигм (цінностей, традицій) через практику в матеріальний світ наявного.

Філософська система Георга В.-Ф. Гегеля збагатила проблематику культурного буття тим, що, власне, буття розглядається як перший ступінь у сходженні духу до самого себе, причому людське духовне буття є продуктом логічної мисленнєвої діяльності. Про це свідчить "Наука логіки". До неї, крім буття, Гегель долучає вчення про сутність і поняття. У вченні про буття він звертається до аналізу таких модифікацій буття, як "чисте буття", "наявне буття", "пусте буття", "без-якісне буття", категорія ніщо, становлення, якість, кількість, міра тощо. При цьому буття має три значення: "чисте буття" - беззмістовне й абстрактне існування, "наявне буття" - існуюче тут і тепер у матеріальному та духовному світі - та "безпосередня дійсність", ще не роздвоєна на явище і сутність.

У рефлексії "буття" для Гегеля відправною точкою є "чисте буття" як первина іншого модусу буття - "наявного буття". "Чисте буття" має, так би мовити, "спільні моменти" з "ніщо", хоча, зрозуміло, і не ототожнюється з ним. Виділимо, принаймні два "моменти" спільності чистого буття й "ніщо": для обох відсутня, по-перше, предметна визначеність, по-друге, "чисте буття" й "ніщо" об'єднує категорія "становлення", у якій вони постають як ідеалізовані моменти.

Наявне буття виступає кінцевим результатом такого роду становлення, що вже характеризується певною якісною визначеністю. Специфіка якісної визначеності, на відміну від кількісної визначеності, полягає в єдності з буттям. Кількість, за Гегелем, не тотожна буттю, та при змінах до певної межі не веде до якісних змін. Єдність та боротьба кількості та якості утворює міру.

Отже, розвиваючи положення Гегеля про "чисте" й "наявне" буття, можна зазначити, що культуротворче буття - це наявне буття (реальне) у всьому різноманітті якісної виразності результатів розвитку чистого буття (ідеального).

У просторовому вимірі уречевленість має такі властивості, як матерія, форма, причина їх виникнення та ціль як призначення речі. А в часовому вимірі ці характеристики уречевленості можуть змінюватися, що говорить про рух як сутнісну особливість уречевленості. Саме творчо уречевлене буття, через свідомість і діяльність людини у світоглядних парадигмах її мислення та культурних практиках її діяльності, переводить чисте буття в стан наявного буття.

3. Принцип ***становлення***. Культуротворче буття є формою нашого руху в просторі й часі, а зміст цього руху полягає у творчому становленні як відтворенні нового змісту. Культуротворче буття зазнає перетворення в різних проявах, наприклад, у тому самому уречевленні, але при цьому воно не є ані річчю, ані знанням. Становлення культуротворчого буття відбувається не в наслідуванні як трансляції досвіду, а в становленні як "оживленні" якісно нового змісту.

Простір як предметне "тіло" культури має здатність до становлення й саморозвитку через проміжок часу, який поділяє простір на умовні відрізки суб'єктивного сприйняття. Культуротворче буття завжди повне, невичерпне й безмежне, і через те в культури та її персоніфікованої форми - конкретної людини - триває постійний пошук місця свого існування та присутності в ньому в безмежжі потенційних можливостей. Сутність культуротворчого буття визначається в процесі його постійного становлення й руху, а це є тотожним самому факту присутності культури в бутті. Разом із тим, культуротворчість - це завжди потенційна можливість культури, її актуальність, коли культура виступає "тут" і "тепер".

4. Принцип ***конструктивності***. Культуротворче буття спрямоване на творення, а не на руйнування, на творче розуміння, а не на механічне засвоєння під впливом політичних, ідеологічних та інших соціальних факторів, на діалог, а не на монолог, на майбутнє, а не на минуле, на гуманізм, а не на дегуманізацію.

Конструктивний принцип є тією основою, яка дозволяє змоделювати нову якість, котра фокусує в собі визначальні характеристики майбутнього часу й характеристики майбутнього простору. Культуротворчість пов'язана з конструктивною діяльністю певного суб'єкта, а суб'єкт передбачає визначені світоглядні мотивації (задум) і є представником певного етносу, світоглядні мотивації якого конструюються в традиції.

5. Принцип ***заперечення*** - виступає необхідною умовою функціональності творчого синтезу. Важливими положеннями німецької класичної філософії, зокрема праці М. Шелера "Становище людини у Космосі" є дві модифікації буття: "так-буття" і "тут-буття" між якими ведеться боротьба. Автор справедливо відзначає, що всі перцептивні акти свідомості людини (сприйняття, спогад, мислення тощо) не можуть передати враження переживання дійсності. Усе, що дає сприйняття, це - "так-буття (Sosein)" речей, на відміну від якого - їх "тут-буття (Dasein)" дається у відчутті переживання опору життєвого устремління по відношенню до вже освоєної сфери світу [2, с. 64]. Освоєною сферою світу є культура, а культуротворче буття виходить за межі суто освоєного й може виявляти сферу неосвоєного, непізнаваного, прихованого й містити в собі складову ідеального, трансцендентального буття.

Отже, культуротворчість виступає своєрідним інструментом опору теперішнього, а культуротворче буття характеризується запереченням "тут-буття" усталеним формам "так-буття". Ці усталені форми вже вичерпали свій інноваційний, а подекуди й духовний зміст, проте вони продовжують жити у світоглядних традиціях і виражаються, зокрема, в епігонстві. Натомість культуротворчість спрямована на їхнє заперечення: у часовому вимірі - теперішнього минулому, а в просторовому - на пошук но-

PDF создан испытательной версией pdfFactory Pro www.pdffactory.com

вих форм та змістів матеріальної діяльності. Заперечення епігонства - це принципова установка на новаторство, яке фокусує в собі сутнісні характеристики адекватності, уречевленості, становлення, конструктивності.

Висновки

Таким чином, унаслідок проведеного аналізу функцій та принципів розвитку культуротворчого буття автор дійшов певних конкретних і більш загальних висновків про природу цього буття, зокрема:

- функціональний розвиток культуротворчого буття виявляє специфічні принципи розвитку культуротворчості (адекватності, уречевленості, становлення, конструктивності, заперечення), які засвідчують процесуальність присутності людини у світі культурних цінностей. Ця присутність спрямована на духовно-матеріальне творення і є модусом руху в культуротворчому бутті;

- простір і час є такими модусами культуротворчого буття, які розкривають суттєві світоглядні характеристики людини стосовно сприйняття об'єктивного світу й водночас є інструментами практичної діяльності людини щодо зміни цього світу, відповідно, можна виділити світоглядну та діяльнісну складову культуротворчого буття;

- культуротворче буття відрізняється від буття в культурі тим, що перше спрямоване: а) на високий духовний рівень особистості; б) на принципову установку творення суттєво нових культурних цінностей; в) на розвиток людини "зсередини" дискурсу її ідентичності. Буття в культурі передбачає високий та низький (масова культура, споживання) духовний рівень, копіювання та "симуляцію", розвиток людини "ззовні" дискурсу ідентичності. Отже, культуротворче буття виключає цивілізаційні, деструктивні за своєю природою, процеси;

- культуротворче буття - це зв'язок і боротьба "тут-буття" людини, що розуміється як духовність, із її "там-буттям" як її потенційними інтенціями, що стає можливим у різних типах творчої діяльності: наслідувальної, трансформаційної, заперечувальної. Культуротворче буття має розвинену систему функцій і принципів, що взаємодіють на рівнях Людина, Природа, Культура і засвідчують його процесуальність як модус руху;

- культуротворче буття виступає об'єднавчим феноменом буття мікро- і макрокосму в єдність матерії, руху, простору й часу, кодифікованих у тому чи іншому культурному типі. Ця категорія розгортається в просторово-часовому модусі й постійно корегується як зовнішніми обставинами, так і внутрішніми потребами. Культуротворче буття являє собою процес і результат дії за певними правилами, які встановлюються у світоглядних парадигмах. Загальна природа цих правил може бути окресленою лише за умови конкретних форм фіксації буття в просторі та часі;

- важливою формою такої фіксації є слово як емпіричний метод освоєння культуротворчого буття. Слово творця світоглядних цінностей виступає одночасно в ролі автора й реципієнта, причому межі особистого і національного розчиняються в загальнолюдських цінностях, кодифікованих світоглядними парадигмами. Культуротворче буття розпредметнюється у парадигмах, традиціях, мові, а опредметнюється в практичній діяльності людини. Діяльність залежить від такої суттєвої світоглядної складової людини, як відношення, що реалізується у спілкуванні та діалозі.

Усе це дозволяє зробити висновок про те, що культуротворче буття виступає важливим поняттям філософського аналізу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Метафизика / Аристотель ; [пер. с греч. А. Кубицкий]. - М. : ЭКСМО, 2006. - Кн. 9. - 606 с.

2. Шелер М. Положение человека в Космосе / М. Шелер / / Проблема человека в западной философии: переводы / [сост. и послесл. П. С. Гуревича ; общ. ред. Ю. Н. Попова]. - М. : Прогресс, 1988. - С. 31-95.

V. Fed'

CULTURE CREATING EXISTENCE: FUNCTIONS AND GENERAL PRINCIPLES OF DEVELOPMENT

In the article the problem of determination of culture creating existence functions is considered. The nature and interaction of these functions are investigated as well. This article also contains author's understanding of the general principles of culture creating development.

Key words: *culture creating, existence, function, principle, world view, activity.*

© *В. Федь*

Надійшла до редакції 20.12.2011

PDF создан испытательной версией pdfFactory Pro www.pdffactory.com